

Klimaatverandering en afzetmarkt sturen toekomstige landbouw

De gevolgen van klimaatverandering voor de landbouw worden versterkt door de internationale marktontwikkeling. Op het platteland zien we straks nieuwe gewassen en combinatieteelten met viskweek. De provincie kan via ruimtelijke ordening de landbouw helpen zich klaar te maken voor de toekomst.

Phytophthora is een in Nederland gevreesde aardappelziekte. De schimmel gedijt onder vochtige omstandigheden. De klimaatverandering (droge zomers) kan betekenen dat uitbraak van de ziekte beperkt blijft.

'Er zat witte vlieg onder op het blad van de boerenkool die ik had gekocht in een biologische winkel. Ik heb die subtropische ziekteverwekker nog nooit eerder in Nederland gezien', zegt Pieter Vereijken van Alterra. In een BBC-documentaire van natuurfreak David Attenborough zag hij een boer in Devon, die trots zijn olijvenooft toonde. Ook kiwi's en citrusvruchten groeien al langs de zuidkust van Engeland. 'Het is dus wel duidelijk dat er iets verandert.' Maar die verandering heeft niet alleen met het klimaat te maken. 'De markt is zeker zo belangrijk. Het klimaat is slechts additioneel.' Daarom vindt Vereijken het hoog tijd voor een onderzoek naar de gevolgen van klimaatverandering voor de landbouw, dat tevens de verwachte economische ontwikkeling meeneemt. Alle vorige studies, zoals die van het Milieu- en Natuurplanbureau, keken alleen naar de effecten van verwachte temperatuurstijging, nattere winters, drogere zomers en verzilting.

Het project 'Klimaat en landbouw', valend onder het programma 'Klimaat voor Ruimte', legt als eerste wel de link met de markt. Projectleider Jan Verhagen van het Wageningse Plant Research Institute vertelt over de eerste resultaten. 'Agro-ecologische zones in Europa verschuiven van het zuiden naar het noorden. Door extreme hitte en droogte verdwijnen hele productiegebieden in Zuid-Europa en ontstaan er in Nederland nieuwe kansen. Wij kunnen profiteren van de opwarming.' Dat is nog lang niet zeker, waarschuwt Vereijken, die meewerkt aan het project 'Klimaat en landbouw'. Niet alleen in Nederland zal het groeiseizoen langer en de tarwekwaliteit beter worden. Dat geldt ook voor de immense landbouwgebieden in Midden- en Oost-Europa, tot voorbij Moskou. In Wit-Rusland, de Oekraïne en tot aan de Oeral toe liggen zeer vruchtbare productiegebieden. 'Wanneer het verlies aan areaal in het zuiden meer dan gecompenseerd wordt in het noorden en tevens de graanop-

brengsten verder stijgen door betere technologie, ontstaat er een fellere concurrentiestrijd tussen boeren. Dat zal leiden tot snellere industrialisatie en opschaling. De markt bepaalt uiteindelijk de toekomst van de landbouw en niet het klimaat.'

Nadruk op kansen Die internationale effecten van klimaat en markt moeten eerst worden geanalyseerd om een goed beeld te krijgen van de gevolgen binnen Nederland. 'We moeten de Europese resultaten afwachten voordat we lokaal kunnen inzoomen', zegt Verhagen. Hij staat ook aan het hoofd van een deelproject dat drie noordelijke provincies hebben aangevraagd. Dat onderzoek moet in beeld brengen hoe de landbouw kan inspelen op de klimaatverandering om een sterke sector te blijven. 'We willen vooral de praktische kant belicht krijgen, zoals teelttechnische en bedrijfseconomische zaken. De nadruk ligt hierbij niet op bedreigingen, maar op kansen', zegt

Peter Prins van LTO-Noord te Drachten. Vooruitlopend op het onderzoek is wel al het een en ander bekend. Boeren in lage gebieden langs de kust krijgen te maken met een stijgende zeespiegel, zoutwaterkwel en verzilting. Hierdoor worden sommige vruchtbare gronden onbruikbaar. Waar de verzilting niet te ver is doorgedrongen, gloren kansen voor zouttolerante gewassen, zoals zee-kraal en lamsoor. De hogere gebieden, vooral de zandgronden, krijgen in de zomer last van droogteschades. Meer regen in de winter speelt direct mee in de bedrijfsvoering: de boer kan in het voorjaar minder vroeg zijn land op om te zaaien en te poten en in het natte najaar wordt rooien van bieten en aardappelen lastiger. Daartegenover staat de stijging van de temperatuur, die leidt tot minder energieverbruik in kassen en hogere opbrengsten op de akkers. Door teeltvervroeging kunnen de aardappels in januari al in de grond en wordt dubbelteelt mogelijk. 'Als deze zachte winter en de afgelopen hete zomer stelselmatig doorzetten, ontstaat in Nederland een klimaat als rondom Bordeaux in Zuidwest-Frankrijk. Dat heeft een enorm effect voor de landbouw', voorspelt Vereijken.

Nichemarkten Binnen de akkerbouw kunnen door het warmere klimaat straks nieuwe gewassen worden

maart 2007

Provincie versterkt regionale landbouwstructuur

In het noorden van Nederland gaat de schaalvergroting door. 'De inrichting van het platteland zal mee moeten veranderen', weet Peter Prins van LTO-Noord. 'Er moeten meer goed bewerkbare oppervlakken ontstaan door verdere rationalisering van de bedrijfsvoering. Dat vereist een andere landinrichting.' Bij de ruimtelijke ordening van het platteland komt de provincie om de hoek kijken. In Groningen is bijvoorbeeld een grondverdelingsprogramma gestart. Met steun en begeleiding van de provincie worden door kavelruil makkelijk te bewerken percelen vlakbij de boerderij verkregen en wordt de regionale landbouwstructuur versterkt. Gronden worden soms aangekocht door de provincie en opnieuw ingebracht. Ook is subsidie mogelijk voor aanpassing van de kavels. Een coördinator van de onderlinge kavelruil wordt betaald door de provincie. 'Met deze dienstverlening helpt de provincie de toekomst voor de landbouw veilig te stellen', zegt provinciaal ambtenaar Machiel van Steenis. Met ontpol-

dering heeft Groningen niets te maken. Daarvoor liggen de landbouwgronden langs de kust te hoog. Wel heeft de provincie lager gelegen waterbergingsgebieden aangewezen om toekomstig wateroverlast te voorkomen. Overtollig water stroomt van het hogere Drentse plateau naar het lagere midden van Groningen. 'Soms zijn dat boerengronden, die opgekocht moeten worden. Maar alles gebeurt op vrijwillige basis,' zegt Van Steenis. 'Met de boer spreken we een beheersovereenkomst af.' De provincie kan de landbouw op nog meer manieren vooruithelpen dan via waterbeheer en landinrichting. 'Als we ontdekken dat de landbouw een andere weg moet inslaan, kunnen we onderzoek naar alternatieven financieren, zoals met dit project 'Klimaat en landbouw'. We zijn nu aan het inventariseren wat mogelijk de gevolgen zijn van klimaatverandering. We staan aan het begin van het traject. Pas als we dat in onze vingers hebben, weten we welke concrete maatregelen nodig zijn en hoe we die kunnen faciliteren', aldus Van Steenis.

geteeld, zoals druiven, zonnebloemen en suikermaïs. 'Maar dat blijven hoe dan ook marginale teelten, die blijven steken in niche markten. Wijn uit de Achterhoek en olijfolie uit Brabant. Leuk om cadeau te geven op verjaardagen, maar daar blijft het bij. We moeten eerder uitgaan van aanpassing van bestaande

gewassen door veredelaars', aldus Vereijken. Verhagen voegt eraan toe: 'In zaken waarin Nederland goed is, moeten we proberen goed te blijven. Alert blijven en niet in slaap sukkelen, want dan wordt je links of rechts ingehaald.' Aardappelen en suikerbieten zijn van oorsprong al zouttolerant. Dat is er door veredeling uitgehaald, maar er kan opnieuw worden geselecteerd op die eigenschap. 'Als er nieuwe gewassen worden ontwikkeld, zullen die eerst een afzet moeten hebben. Anders heeft het geen zin er geld in te stoppen', zegt Prins. Er is veel mogelijk. Denk bijvoorbeeld aan maïs. Dit van oorsprong tropische gewas komt dankzij veredeling nu zelfs voor tot in Zweden. Een combinatie van zoute gewassen met viskweek op akkers is eveneens een optie voor zoute akkers. 'Deze studie kan veredelaars, niet alleen in het noorden maar

De gevolgen van de klimaatverandering kunnen ook betekenen dat met name de hogergelegen gebieden met droogteschade te kampen krijgen.

Meer regenperiodes in het voorjaar betekent dat boeren later het land op kunnen. In het najaar kan de regen problemen geven bij het oogsten van aardappels en bieten.

Investeringsprogramma

'De samenwerking met provincies is de komende jaren van groot belang om al onze ideeën over landbouwwontwikkeling in de praktijk te realiseren.' Dat zegt Peter Prins van ITO-Noord. Belangrijk instrument hierbij is het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG), ingesteld in december 2006. Hiermee krijgen de provincies een sterkere rol bij de inrichting van het landelijk gebied, terwijl het ministerie van Landbouw een stapje terug heeft gedaan. Het ILG is geen beleidskader, maar een financieringsprogramma. Het project 'Klimaat en landbouw' is er bijvoorbeeld uit betaald. Alle projecten die te maken hebben met duurzaamheid en toekomstgerichte landbouw, vallen onder het programma. Het ILG zorgt ervoor dat de nodige maatregelen sneller uitgevoerd worden. Groot voordeel is verder dat verschillende geldstromen bij elkaar zijn gebracht. Zo hoeft een landeigenaar niet meer bij drie potjes aan te kloppen voor financiering. Voor de partners in het landelijk gebied, zoals waterschappen, gemeenten en provinciale landschappen, is nu meteen duidelijk waar ze moeten zijn voor geldelijke steun.

ook elders in Europa, helpen zich bewust te worden van mogelijkheden. Tijdig inspelen op nieuwe afzetkansen via aanpassing van veredelingsprogramma kan hen veel profijt opleveren.'

Andere veehouderij De veehouderij zal ook veranderen. Vooral de ruwvoerproductie zal toenemen vanwege het langere groeiseizoen, waardoor gewassen als gras en klaver achter elkaar kunnen worden geteeld. En in Nederland kunnen andere veevoerproducten worden verbouwd, zoals alfalfa. Hierdoor kan de import van de steeds duurder soja worden ingedamd. Dankzij een ruimer en gevarieerder aanbod van lokaal vervaardigd ruwvoer ontstaat meer ruimte voor gemengde bedrijven. 'Varkens- en kippenboeren zullen hun eigen voer gaan verbouwen', verwacht Prins. Het warme klimaat met eigenlijk maar drie seizoenen (de winter verdwijnt) brengt onherroepelijk ook nieuwe ziekten en plagen met zich mee. Het nieu-

we rapport van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), opgesteld door klimaatonderzoekers, noemt als voorbeeld de recent opgestoken epidemie van de blauwtongziekte bij schapen in Nederland. 'Het is een beetje een hype om het klimaat overal de schuld van te geven. Vaak niet terecht, zoals bij blauwtong. Volgens mij is in dit geval menselijk verkeer van goederen en levende have oorzaak nummer één,' zo vindt Vereijken. Niettemin erkent Vereijken dat er op langere termijn meer ziekten en plagen zullen ontstaan wanneer echte winters, waarin het vriest dat het kraakt, zijn verdwenen. 'Ziekteverwekkers uit het zuiden zullen binnendringen, in Nederland overleven en gewasschade veroorzaken. Veel insecten en schadelijke micro-organismen overleven vorst niet. Als dat mechanisme wegvalt, geeft dat een verhoogde ziektedruk. Aan de andere kant kan door hete zomers de gevreesde aardappelziekte Phytophthora verdwijnen. Want die schimmel, waar-

tegen het meest wordt gespoten in ons land, kan niet tegen warmte. Dat is weer een voordeel.'

Liberalisering Liberalisering van de wereldmarkt zal leiden tot grotere boerenbedrijven. Hoe groter hoe beter, denkt Verhagen. 'Op de vrije markt zijn gebieden die het best zijn uitgerust voor grootschalige productie, de koplopers in de concurrentieslag. Dat betekent automatisch schaalvergroting.' Wereldwijd schurkt de landbouw tegen een overvolle markt. De vraag naar voedsel wordt ruimschoots overtroffen door het aanbod. Die concurrentieslag wordt eigenlijk gedictieerd door de permanente onderlinge strijd van supermarktketens, aldus Vereijken. 'Het draait allemaal om zo goedkoop mogelijke levering van grondstoffen voor de huismerken van Tesco, Metro en Albert Heijn. Zelfs multinationale voedselverwerkende bedrijven als Unilever zijn dienstig aan de supermarkten, die uiteindelijk het aanbod bepalen. Daarom

De kans op andere dierziekten neemt toe. Blauwtong bij schapen wordt genoemd als voorbeeld. Deskundigen zien echter niet altijd de klimaatverandering als oorzaak voor het ontstaan van nieuwe ziekten. Ook het toegenomen wereldwijde transport van planten en dieren is een mogelijke oorzaak.

De wijnbouw is in Nederland in opkomst. Toch zal het een nichemarkt blijven. De verwachting is dat de bestaande gewassen door veredeling zich zullen aanpassen aan de veranderende omstandigheden.

blijven alleen boeren overeind die op industriebasis produceren en de hoogste kwaliteit kunnen leveren.' Ook de agroketens zullen zich moeten aanpassen. Daar is zuivelcoöperatie Friesland Foods zich van bewust. Zij participeert daarom in het project 'Klimaat en landbouw'. 'Door andere veevoerproducten op het land zal de melksamenstelling veranderen. We zullen daarom andere kwaliteitseisen moeten stellen aan de geleverde melk', zegt Frans Keurentjes, melkveehouder en bestuurslid van de zuivelcoöperatie. Aan de consumentenkant voorziet hij eveneens veranderingen door het warmer klimaat. 'We zullen wellicht meer ijs verkopen en minder koffiemelk. Dat heeft gevolgen voor de marketing. En door de stijging van de welvaart ontstaat een ander voedingspatroon. Stel dat de Noordzeekust verandert in een Riviera. Dan zullen daar rijke mensen op afkomen, die meer te besteden hebben. Dat biedt kansen voor duurdere producten van Friesland Foods.' ■